

En coulisses

Textes de la séance 6 : La Lex Oppia

Tite-Live, **Histoire romaine**

Manifestation de femmes (livre XXXIV)

1 [1] Inter bellorum magnorum aut **uixdum** finitorum aut **imminentium** curas **intercessit** res parua dictu sed quae **studiis** in magnum certamen excesserit. [2] M. Fundanius et L. Valerius tribuni plebi ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. [3] Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis Q. Fabio Ti. Sempronio consulibus in medio ardore Punicus belli, ne qua mulier plus **semunciam** auri haberet neu uestimento **uersicolori** uteretur neu **iuncto** uehiculo in urbe oppidouae aut propius inde mille passus nisi **sacrorum** publicorum causa ueheretur. [4] M. et P. Iunii Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur nec eam se abrogari passuros aiebant; ad suadendum dissuadendumque multi nobiles **prodibant**; Capitolium turba hominum fauentium aduersantiumque legi complebatur. [5] Matronae nulla nec auctoritate nec **uerecundia** nec imperio uirorum contineri **limine** poterant, omnes uias urbis aditusque in forum obsidebant, uiros descendentes ad forum orantes ut florente re publica, crescente in dies priuata omnium fortuna matronis quoque **pristinum ornatum** reddi paterentur. [6] Augebatur haec frequentia mulierum in dies; nam etiam ex oppidis **conciliabulis**que conueniebant. [7] Iam et consules praetoresque et alios magistratus adire et rogare audebant; ceterum minime **exorabilem** alterum utique consulem M. Porcium Catonem habebant, qui pro lege quae abrogabatur ita disseruit :

Discours de Marcus Porcius Caton (livre XXXIV)

2 [1] "Si in sua quisque nostrum matre familiae, **Quirites**, ius et maiestatem uiri retinere **instituisset**, minus cum uniuersis feminis **negotii** haberemus : [2] nunc domi uicta libertas nostra **impotentia** muliebri hic quoque in foro **obteritur** et **calcatur**, et quia singulas sustinere non potuimus uniuersas **horremus**. [3] Equidem fabulam et fictam rem ducebam esse uirorum omne genus in aliqua insula coniuratione muliebri ab **stirpe sublatum** esse; [4] ab nullo genere non summum periculum est si **coetus** et concilia et secretas consultationes esse sinas. Atque ego uix statuere apud animum meum possum utrum peior ipsa res an peiore exemplo agatur. [...]

[8] Equidem non sine **rubore** quodam paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. Quod nisi me **uerecundia singularum** magis maiestatis et pudoris quam uniuersarum tenuisset, ne **compellatae** a consule uiderentur, dixissem : [9] "Qui hic mos est in publicum procurrendi et **obsidendi** uias et uiros **alienos appellandi** ? Istud ipsum suos quaeque domi rogare non potuistis ? [10] An **blandiores** in publico quam in priuato et alienis quam uestris estis ? **Quamquam** ne domi quidem uos, si sui iuris finibus matronas contineret pudor, quae leges hic **rogarentur** abrogarenturue curare decuit."

[11] Maiores nostri nullam, ne priuatam quidem, rem agere feminas sine tutore **auctore** uoluerunt, in manu esse parentium, fratrum, uirorum : nos, si diis placet, iam etiam rem publicam **capessere** eas patimur et foro prope et **contionibus** et comitiis immisceri. [12] Quid enim nunc aliud per uias et **compita** faciunt quam **rogationem** tribunorum plebis suadent, quam legem abrogandam censent ? [13] Date **frenos impotenti** naturae et indomito animali et sperate ipsas **modum** licentiae facturas, nisi uos facietis ! [14] **Minimum** hoc eorum est quae iniquo animo feminae sibi aut moribus aut legibus **iniuncta** patiuntur. Omnium rerum libertatem, immo licentiam, si uere dicere uolumus, desiderant.

3 [1] Quid enim, si hoc expugnauerint, non temptabunt ? Recensete omnia muliebria iura quibus licentiam earum **adligauerint** maiores uestri per quaeque **subiecerint** uiris; quibus omnibus **constrictas** uix tamen continere potestis. [2] Quid ? si **carpere** singula et extorquere et **exaequari** ad extremum uiris patiemini, tolerabiles uobis eas fore creditis ? **Extemplo simul** pares esse coeperint, superiores erunt. [...]

Réponse de Lucius Valérius (livre XXXIV)

5 [7] Quid tandem noui matronae fecerunt, quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? Tuas aduersus te **Origines reuoluam**. [8] Accipe quotiens id fecerint, et quidem semper bono publico. Iam a principio, regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto medio in foro **signis conlatis dimicaretur**, nonne **intercurso** matronarum inter acies duas proelium **sedatum** est?

L'intervention de la "matrona" Hersilia entre son mari Romulus et son père Titus Tatius, peinture de Jacques Louis David, Musée du Louvre (https://fr.wikipedia.org/wiki/Enl%C3%A8vement_des_Sabines)

[9] Quid? Regibus exactis cum **Coriolano Marcio** duce legiones Volscorum castra ad **quintum lapidem** posuissent, nonne id agmen quo **obruta** haec urbs esset matronae auerterunt? Iam urbe capta a Gallis aurum quo redempta urbs est nonne matronae consensu omnium in publicum contulerunt? [10] Proximo bello, ne antiqua repetam, nonne et, cum pecunia opus fuit, **uiduarum** pecuniae **adiuuerunt aerarium** et, cum di quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus **accerserentur**, matronae uniuersae ad mare profectae sunt ad **matrem Idaeam** accipiendam? [11] Dissimiles, inquis, causae sunt. Nec mihi causas **aequare** propositum est : nihil noui factum **purgare** satis est. [12] **Ceterum** quod in rebus ad omnes pariter uiros feminas pertinentibus fecisse eas nemo

miratus est, in causa proprie ad ipsas pertinente miramur fecisse ? Quid autem fecerunt ? [13] Superbas, **me dius fidius**, aures habemus si, cum domini seruorum non **fastidiant** preces, nos rogari ab honestis feminis indignamur.

6 [1] Uenio nunc ad id de quo agitur. In quo duplex **consulis** oratio fuit; nam et legem ullam **omnino** abrogari est indignatus [2] et eam praecipue legem quae **luxuriae** muliebris **coercendae** causa lata esset. Et **illa** communis pro legibus uisa consularis oratio est, et **haec** aduersus luxuriam seuerissimis moribus conueniebat; [3] itaque periculum est, nisi quid in utraque re uani sit docuerimus, ne **quis** error uobis **offundatur**. [4] Ego enim quemadmodum ex iis legibus quae non in tempus aliquod sed perpetuae utilitatis causa in aeternum latae sunt nullam abrogari debere fateor, nisi quam aut usus **coarguit** aut status aliquis rei publicae inutilem fecit, [5] sic quas tempora aliqua **desiderarunt** leges, mortales, ut ita dicam, et temporibus ipsis mutabiles esse uideo. [6] Quae in pace latae sunt, **plerumque** bellum abrogat, quae in bello, pax, ut in nauis **administratione** alia in secunda, alia in aduersa tempestate usui sunt.

[...] [10] Si ista lex aut antiqua aut **ideo** lata esset **ut finiret libidinem** muliebrem, uerendum foret ne abrogata incitaret : cur sit autem lata, ipsum indicabit tempus. [11] Hannibal in Italia erat, uictor ad Cannas; iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat; [12] ad urbem Romam **admoturus** exercitum uidebatur; **defecerant** socii; non milites in supplementum, non socios nauales ad classem tuendam, non pecuniam in aerario habebamus; serui quibus arma darentur ita ut pretium pro iis bello perfecto dominis **solueretur** emebantur. [...] [16] Cui non apparet **inopiam** et miseriam ciuitatis, [et] quia omnium priuatorum pecuniae in usum publicum **uertendae** erant, istam legem scripsisse tam diu mansuram quam diu causa scribendae legis mansisset ?

Victoire des femmes (livre XXXIV)

8 [1] Haec cum contra legem proque lege dicta essent, aliquanto maior frequentia mulierum postero die sese in publicum **effudit** [2] unoque agmine omnes Brutorum ianuas obsederunt, qui collegarum **rogationi intercedebant**, nec ante abstiterunt quam **remissa** intercessio ab tribunis est. [3] Nulla deinde dubitatio fuit quin omnes **tribus** legem abrogarent. Viginti annis post abrogata est quam lata.